

Szokol Réka

NYITOTT KAPUK ÉS ÁTLÉPETT HATÁROK?

*Kísérletek egy moldvai csángó falu társadalmának elemzésére**

Csikfalva Romániában, Bákó megyében van, közel Külsőrekecsinhez, Klézséhez, Somoskához. Körülbelül ötszáz lakják, szinte valamennyien moldvai csángók. A néprajzkutatók a települést az ún. székelyes falvak közé sorolják; tehát olyan helységről van szó, melynek lakói későn, a 18. században vándoroltak ide Erdélyből. A moldvai csángók ma már az akulturáció folyamatának lezáruló szakaszában vannak: a legtöbb helyen a családban is megtörtént a nyelvváltás, a szülők egymás közt, az öregekkel, generációs társaikkal még a csángó nyelvjárást beszélnek, de gyerekeikhez románul szólnak. A gyerekek hallják, passzívan ismerik és értik szüleik nyelvét, de nem beszélnek azt. Egy évet éltem Csikfaluban, magyar nyelvre tanítottam a gyerekeket. Magyar iskolák Moldvában nincsenek, de számos faluban magánháznál vagy az iskolában anyanyelvi óraként tanítják a magyart.

A falu dombok között bújik meg, elzárva a külvilágtól. A legközelebbi település Külsőrekecsin, az itteni közösség még a csikfaluinál is jobban elrejtőzött a világ civilizáltak mondott része elől. Külsőrekecsinben még ma is *katrincában* járnak az asszonyok, az emberek életvitele számos archaikus vonást őriz. Minél nagyobb az elszigeteltség, annál jobban megtartja egy falu ősei nyelvét és szokásait. Nem tudatos magatartásról van itt szó, a ragaszkodás nem választás eredménye, hanem a bizalmatlanságé vagy az alternatívánélküliségé.

A csángó falvak még ma is kincsesbányái az etnográfiai vagy antropológiai vizsgálatoknak: az öregek értékes örökség birtokosai, nyelvük, zenéjük, táncaik, hiedelmeik, rítusaik egy eltűnőben levő kultúra maradványainak számíthatnak. Ez a kultúra sokak szerint azért annyira izgalmas, mert múltjával szoros kapcsolatot tart fenn: hordozói, a moldvai magyar közösségek, generációról generációra, több-kevesebb eltéréssel, ugyanazt az életformát folytatták, zenéjük, táncaik, imáik áthagyományozódtak. A kutató feltáratlan területek meghódításának lehetőségeit megszimulva indul el felderítő útjára, majd ez a kutató igen szerencsésnek érzi magát, hogy egy élő kövülettel, egy titokzatos és egzotikus, saját kultúrájától annyira különböző világgal került szemtől szembe. Ezt a világot aztán adatokba rögzíti, megméri, lefényképezi, leírja, interpretálja. A vizsgálódó elme újra megünnepelheti az idegenség legyőzésének diadalát.

Nem kutatóként mentem Moldvába. Nem folytattam tudományos megfigyeléseket, nem jegyeztem le tapasztalataimat. Ez a történet a határátlépésről szól, két teljesen különböző világ találkozásáról, arról, hogy az enyém, az idegené, az övékkel, a számomra

* Köszönet Bolgár Dánielnek a csípős megjegyzésekért és a szigorú kritikáért; ez a dolgozat nem utolsósorban ezeknek köszönhetően nyerte el végleges formáját.

idegennel ütközött, majd kapcsolódási felületet alakított ki. Ám mindez utólagos elemzés és értelmezés eredménye, hiszen csak most tekintem idegennek őket és látom idegennek magam, hogy a túlzott azonosulás veszélyeit, melyektől Ginzburg óva int,¹ elkerüljem, és Chartier leckéjét,² hogy az „én gyűlöletes”, megtanuljam.

Nem jártam korábban Moldvában, Csíkfaluban nem voltak ismerőseim. A falu pedig nem nevezhető befogadó, barátságos közösségnek. Az ide látogatók első benyomása többnyire nem az, hogy itt kedves emberek élnek. Szikszai Mária néprajzkutató végzett gyűjtőmunkát a faluban évekkel ezelőtt, és beszámolt a lakosok morcoságáról.³ A kutató és diákjai ugyanis azt tapasztalták, hogy hiába üdvözlik az embereket, azok nem fogadják a köszöntést. Nemsokára rájöttek, hogy a „jó napot”-tal van baj: nyilvánvaló volt, hogy a falubeliek értik a „jó” meg a „napot” szavakat, de azok számukra nem állnak össze köszönéssé. A csángó ember vagy az „Isten áldja meg” formulát használja, vagy egyszerűen megállapítja a másikról, hogy az éppen mit csinál, s így teremt kapcsolatot a szembejövővel. Például „meneget”, „megjárta”, „vízre jött”, „tanácsolnak” (beszélgetnek). Természetesen a csángó falvakban is kommunikálnak egymással az emberek, és ha őket szólítja meg valaki idegen, nem zárkoznak el. A köszönést nem illik viszonzatlanul hagyni. Ám ha az ember nem tudja, hogy őt most éppen üdvözölték, akkor értetlenül néz vissza, és fogalma nincs, hogy mit válaszoljon.

Az első csíki tapasztalatom Bolond János volt. Pista Jánosnak hívják egyébként, nagyszerű furulyás és villanyszerelő, csak elitta az eszét, szokták mondani róla. Hegyeli Attilával, az oktatási program vezetőjével mentünk ki terepszemlére. Csíkfaluban akkor még nem volt magyartanítás; tanterem, tanári lakás után kellett nézni. Az emberek a mezőkön dolgoztak, Jánossal akadtunk össze. Hogy a falubeliek bolondnak becézik, azt csak később tudtam meg. Egyből bevitt a tisztaszobába (ez, ma már tudom, nagyon szokatlan volt, a csángók a teljesen idegenekkel szemben roppant távolságtartóak, még az udvarra sem nagyon engedik be őket), kávéval kínált. Mondtuk, mi járatban vagyunk, lakást szeretnénk bérelni, tud-e valamit. Megnevezett egy helyet, ami szoba jöhet, majd rögtön hozzátette, nehogy valakinek el merjük mondani, hogy tőle szereztük az információt, mert ránk gyűjtja a házat. A pap nem szereti a magyarokat. És a paptól fél mindenki, ő is, vallotta be. Később, mikor egy klézsei⁴ barátomnak újságoltam, Csíkba megyek ki, nem túl bizalomgerjesztő kérdéssel válaszolt: „Hát papval verekedni tudsz-e?” Bevallom, aznap éjjel kissé nyugtalanul aludtam.

A csíki pap fiatal, takaros ember, méheket tart, és földjein a falubeliek ingyen dolgoznak. Mesélték, hogy mikor oda került, bottal hajtotta ki az embereket a házakból a mezőkre. Ha végigmegy az utcán, a férfiak lekapják fejükről a kalapot. A pap nem érté-

¹ Vö. Hans MEDICK: „Misszionáriusok a csónakban?” *Néprajzi megismerésmódok kihívása a társadalomtörténettel szemben ford.* Berényi Gábor = *Misszionáriusok a csónakban*, szerk. Vári András, Akadémiai, Budapest, 1988, 77.

² *Kultúrtörténet és historiográfiai hagyományok.* Interjú Roger Chartier-vel, Korall 23. (2006. március), 13.

³ SZIKSZAI Mária: *Csoportok, határok, identitások = Csángósors. Moldvai csángók a változó időben*, szerk. Pozsony Ferenc, Teleki László Alapítvány, Budapest, 1999, 102.

⁴ Klézse (Cleja), Románia, Bákó megye.

keli valami sokra a nyáját: elmaradott, tanulatlan, igénytelen parasztnak tartja őket. Ezt tőle tudom.

A csángó papoknak hatalmuk van közösségeik felett. Ők a szentségek kizárólagos birtokosai és kiszolgáltatói, tehát megtagadhatják azokat az emberektől. Övék a szó hatalma, a templomteret az ő hangjuk tölti be, amit mondanak, az kötelező érvényű tanítás. Ha a misén kiprédikálnak valakit, az egyenértékű a nyilvános megszegéssel és megfélemlítéssel. A rítus ismerőiként és kiváltságaiként kiátkozhatják híveiket, isteni büntetést oszthatnak már itt, a Földön. A papról rosszat szólni bűn, neki nem engedelmeskedni a legnagyobb véték.

Az emberek azonban jól ismerik a papjukat. A csíkiról is elmondták idővel, hogy évente összetör egy autót, mert örülten vezet, és együtt él a szórójával (bejárónő). Öntörvényűen kisajátította a csíkiak földjeit, ingyen dolgoztatja az embereket, s hogy ezt igazságtalanul teszi, az mindenki számára világos. Bár az egyházi előjáró személyét elvlasztják annak funkciójától, az egyén gyarlóságát látják és belátják sokan, a szakrális méltóság viseléséből adódó pozíció mégis felülírja a személy esendőségét – az Úr felszentelt szolgálja ilyen vagy olyan, mégiscsak az Ő embere, s Csíkban nincs senki rajta kívül, aki közvetíthetne Isten és ember között. A pap mindenhatósága olyan hit, amely a személy hibái és visszaélései ellenére is működik. A csángó emberek nagy része az egyházi vagy világi autoritással egyébként sem száll szembe. Azt az utat keresgéli, ami a túlélés szempontjából a legbiztonságosabb, az alkalmazkodást. Évszázados rejtőzködés csörgedezik a vérében.

A pap tehát nem örült annak, hogy betolakodtam. A templomban vasárnaponként eldörögte, hogy a magyar iskolába küldeni a gyermekeket: bűn. A magyar az ördög nyelve. Nem vall nagy hősiességre, tudom, de hétvégén legtöbbször elmenekültem a faluból. Ilyenkor egyébként sem volt tanítás; valamelyik kollégámnál szomszédoltam, legtöbbször Klézsén. A gyerekek nem féltek különösebben a paptól, de tartottak a szüleiktől. Így is akadtak azért tanítványaim. Aztán egyik este, amikor éppen szélnek eresztettem a gyerekeket, betoppant az osztályba egy ostoros ember. A tanterem abban az épületben volt, ahol laktam, a férfi gyakorlatilag a házamba rontott be. Csángó ember ilyet sohase tesz, a kerítés olyan határ, amit mindenki tiszteletben tart. Meg kell állni a *kert* (kerítés) előtt, *megríkójtani* a bent levőket, hogy „keresztanya, keresztapa”, vagy a nevét kell kiáltozni, „néne Máris!” „bácsi Gyurka!” Nem szabad csak úgy egyszerűen kinyitni a kaput. Én idegen voltam, a betolakodó tehát úgy vélhette, idegenre nem vonatkozik a kerítés biztosította védelem. Meg hát kutyám sem volt, csak egy kecském. Hol a kereszt? – kiabálta, azt hittem, nekem ugrik. Bennem megfagyott a vér, a gyerekek is megijedtek. Arra tanítom a fiatalságot, hogyan kell leköpní a feszületet, üvöltözte az ostoros. Nem értettem, miért akar valaki egy ennyire ostoba vád alapján eldöngetni; ma már sejtem, hogy Moldvában sokszor mintha annak lenne nagyobb hatalma, következésképpen realitása, amit elhisz az ember, s kevésbé annak, amit lát vagy beláthat. A tények kudarca ez, a szavak diadala. Sok lúd disznót győz módra végül sikerült ajtón kívülre tuszkolni. Addigra összefutottak a szomszédasszonyok, jól leteremtették, elkergették, vigasztaltak. Tulajdonképpen ekkor érkeztem meg Csíkfaluba, idegenből ismerős lettem.

A magyartanítás megbolygatta a falu társadalmának addigi erőviszonyait. A csíki közösség is a vagyon és a hatalom birtoklásának függvényében rétegződik. A szakrális autoritással, jelentős anyagi erőforrásokkal rendelkező pap áll a piramis csúcsán, ráadásul ő az egyetlen tanult személy a faluban. A páter köré felsorakoznak olyan módosabb családok, akik ebből a közelségből anyagi és hatalmi hasznot húzhatnak, támogatásuk pedig lelkipásztoruk presztízsét erősíti. Az én ostorosom is ilyen ember, egyháztanác-szos. Csakhogy nem minden jómódú család volt a papnak barátja. Például a szállásadóim, akik valami föld miatt (mi másért) voltak haragban lelkipásztorukkal. Az idegenekkel szemben nagyon bizalmatlan faluban senki nem adott volna bérbe egy házat, ők megtették, nem utolsósorban azért, hogy kinyilvánítsák ellenállásukat a helyi hatalommal, vagyis a papi önkényuralommal szemben. Így nemcsak magyar mivoltom, a magyar nyelv tanításának bűne, hanem befogadóim miatt is az ellentétes oldalon találtam magam. Magyartanárként viszont egy olyan intézmény állt a hátam mögött, melynek anyagi és szellemi ereje megnyirbálta a pap teljhatalmát. Csak egy kicsit ugyan, de megzavarta a jól bejáratott hatalomgyakorlási módozatokat, és felébresztette az addig szunnyadó ellenzegülést. Mindezt utólag értettem meg így.

A csángók erős vallásossága köztudott, és az is, hogy ez a vallásosság igen jól megfér az egyházi tanításoktól igencsak távol álló hiedelmekkel és babonákkal. A misén való részvétel, a rítusok gyakorlása, az imádkozás, éneklés, búcsújárás a közösség identitásának meghatározó elemei. A szakrális cselekvéseket a kötelesség és az elvárás hozza mozgásba, ezekben viszont szinte mindenki magától értetődő természetességgel vesz részt, kényszerítés nélkül, és nem érzi tehernek azt. Jó és rossz, helyes és helytelen magatartás, bűn és erény megkülönböztetésének tudását a közösségi normák előírásai alapján sajátítják el. A norma megformálja a viselkedési kódokat, erkölcsi értékeket, melyeket aztán a közösség önszabályozó módon érvényesít. Az erkölcsiség fölötti felügyeletet gyakorló tekintély a felnőtt lakosság egészével azonos.⁵ A közösségi normák tehát külső eligazítói a magatartásnak. Nem mondhatni, hogy interiorizált, tudatos morál tartja korában a cselekedeteket. Sokkal inkább a szegénytől való félelem. Nem az értelmező lelkiismeret dönti el a szabályhoz való viszonyt, hanem a stabil értékhierarchia nyújtotta biztonság, az erkölcsiség szilárd kerete mutatja meg a tájékozódási pontokat. A legsúlyosabb büntetés a kiátkozás (és ennek következménye, a kiközösítés): akit falujának mikrotársadalmából száműznek, az nemcsak helyét, hanem identitását is elveszíti, nem bírja többé a rossz és a jó megkülönböztetésének tudását, elveszíti a Gonosszal szembeni védelmet, és elkárhozik. A megtorlás, a rend helyreállítása pedig elsősorban mágikus eszközökkel történik: a pap kiátkozza az erkölcstelenkedőt, az emberek misét mondatnak az ortodox páterrel, böjtölnek, hogy az őket sérelmezőket isteni büntetés sújtsa. Csíkfaluban is úgy gondolják az emberek, hogy ezek igen hatékony eszközök. Egy átok célpontjának lenni nem valami kellemes dolog, még akkor sem, ha az ember racionálisnak és a mágian kívül állónak gondolja magát. Én is nehezen viseltem el a hírt, hogy

⁵ Vö. HELLER Ágnes, *Általános etika*, Filum, Budapest, [1997], különösen *Az erkölcsi tekintély és az Egyes esetekről hozott igazságos ítéletek* c. fejezetek.

– a falubeliek szerint – a pap feketemisét⁶ mondatott a magyartanár mielőbbi elhalálózása érdekében. Körülöttem mindenki úgy tudta, hogy a feketemise bizony működni szokott (ám ha ártatlan vagyok, a rontás arra száll vissza, aki azt előidézte), a közösség szemében az átok bélyegét potenciálisan viseltem, és ez meghatározta falubeli társaim hozzám való viszonyát. Nem közösitettek ki, hiszen nem is tartoztam szorosan a közösséghez, ám a falu megosztottságát – melynek gyökerei jóval a megérkezésem előtti időkre nyúltak vissza – a hír még jobban elmélyítette.

De folytassuk a történetet. Nyár elején nyílt összetűzésre került sor a pap és azok között, akik vele szemben álltak, éppen a magyartanítás kapcsán. Egy falusi közgyűlésen robbant ki a vita. Asszonyok kiabáltak, hogy olyan nyelven tanítatják a gyerekeiket, amilyenek akarják, de férfiak is csatlakoztak a tiltakozáshoz. Egyiküket – talán nem véletlen, hogy éppen a szállásadóm testvérét – a pap kituszkolta a teremből. Ez a gesztus nyilvános megalázásnak számított, hiszen a felnőtt közösség jó részének szeme láttára történt. Hogy erre sor került, mutatja az összetűzés súlyosságát. Bár a papi teljhatalom ellen kevesebben lázadtak, mint amennyien kiálltak mellette, vagy ijedtükben nem vallottak színt, korábban elképzelhetetlen volt egy ilyen tiltakozás. A csíkfalui csángó közösségben az archaikus hatalomtiszteletet a városi, polgári kultúra lassan, de biztosan korhasztani kezdte. A konfliktus a magyartanítás okán robbant ki, de már korábban megérett. Az utóbbi tizenöt évben a közösségi hagyományok kódjait egy külső, személytelenebb, általánosabb és divatosabb értékrend kezdte helyettesíteni.

A csíki pap esete nem egyedülálló. A csángó származású moldvai katolikus papok rendkívül intoleránsak a magyar nyelvvel szemben. A püspökség – a kommunista diktatúra idején kapott feladatához híven – közösségének a román kultúrába és társadalomba való asszimilációját szorgalmazza. A hivatalos diskurzusban rengeteg szó esik szeretetről és a csángók kulturális identitásának fenntartására tett erőfeszítésekről,⁷ aki viszont Moldvában él, tudja, hogy más a helyzet. Ennek pontosan az ellenkezője. A moldvai csángó katolikus papok autoritását az államhatalom regionális és helyi intézményei természetesen támogatják. Itt nemcsak morális-spirituális értelemben vett tekintélyelvűségről beszélünk, hanem arról, hogy ezek az emberek, akik kizárólag szellemi vezetői lehetnének közösségüknek, adminisztratív, jogi, sőt politikai hatalmat is gyakorolnak, és ezt a hivatalos állami szervek hallgatólagosan elfogadják. Diószegen⁸ a pap a mai napig úgy tudja, hogy hivatalához tartozik a faluban zajló mindenféle tevékenység engedélyezése, és minden olyan közösségi vagy egyéni cselekvést megtilthat, ami nem tetszik neki. A faluba látogató vagy beköltöző idegeneket felszólíthatja arra, hogy azok hivatalos irataikat neki bemutassák, vagyis igazolják személyüket, kötelezheti őket, hogy elmondják, honnan jöttek, mit keresnek Diószegen, és hogy itt-tartózkodási szándékaikról beszámoljanak. A pap autoritásának legitimitását abból vezeti le, hogy híveit – vagyis az egész faluközösséget – ő védelmezi, nem csupán a transzcendens Gonosz, hanem az

⁶ A fekete misét kizárólag az ortodox pópák mondják Moldvában; ez egy olyan szertartás, melynek célja a megrendelő érdekeit a túlvilági erők segítségével érvényesíteni.

⁷ Lásd *Kerekasztal a csángó identitásról*; Anton COSA: *A moldvai csángók Isten szeretettervében*, Pro Minoritate 2003. ősz.

⁸ (Tuta) Románia, Bákó megye.

igencsak földi gonosztevőkkel szemben. A levezetés persze a faluba betolakodó idegen hallgatóságnak szól. A pap azt a látszatot kelti, hogy törvényszerűen jár el, retorikájában olyan szavakat, kifejezéseket használ, melyekkel megteremti azt az illúziót, hogy ő valami jogszabály szellemében cselekszik, holott semmi ilyesmiről nincs szó. Természetesen a falubeliek irányába igazolások hangoztatására nincs szükség, a templomban utasítások hangzanak el.⁹ A lelkipásztor autoritása a diószegi ember számára legitim, mert Istentől való.

Ám a pap tudja, tekintélyének igazi forrása az a kaszt, ahova tartozik. Egy olyan hatalmi apparátus, amely – bár működésében sok hasonlóságot mutat – távol áll a modern állam személytelen elnyomást gyakorló intézményeitől, tagjait személyes kapcsolatok sűrű szövevénye köti össze, és mindenekelőtt a papi autoritás egyetemességének diskurzusa – melyet alkalomtól függően hol valami jogi fikcióra, hol az Istenre vezetnek vissza. Bár a csángó falvak első pillantásra sokmindenben hasonlítanak egymásra, archaikussá merevedett viselkedési kódok szerint működő közösségeknek látszanak, valójában minden falu társadalmá egyedi konfliktusok, érdekek, stratégiák erővonalainak mozgalmassága. A papok hatalomgyakorlása sem csupán fentről lefele irányuló elnyomás, hanem a falubeliekkel való személyes viszonyokban nyilvánul meg, leginkább mint kényszer(ítés), befolyásolás és szellemi, anyagi felsőbbrendűség. A csángó falvak „polgárosodása”, vagyis a városias életforma és viselkedési normarendszer térhódítása megváltoztatta a papi hatalomgyakorlat arculatát. Az, hogy nincs egyetlen olyan falu Moldvában, ahol a magyar oktatás ne lenne sikeres, nagymértékben ennek az autoritásvesztésnek is köszönhető.

Egy év után költöztem el Csíkfaluból, határátlépő kalandom ezzel véget ért. Bár ha jól meggondolom: nem volt határ, amit átléptem; határokat az elemző értelem konstruál, a választóvonalakat én most rajzolgom. Az antropológus a határok kijelölésével bibelődik, számára a megismerés az idegenséget ontológiai kategóriává írja át. A kalandor leginkább saját magával van elfoglalva. Én ismeretlenként érkeztem, ismerősként, barátként távoztam. Ahhoz, hogy ezt a szöveget leírjam, idegenné kellett válnom.

Ezt az írást tulajdonképpen annak az antropológusnak az esete ihlette, aki elment egy bennszülött törzset tanulmányozni, és közben annyira beilleszkedett a törzs társadalmába, hogy teljesen azonosult kutatásának célpontjaival. A törzs tagjaként megszűnt antropológusnak lenni, és soha többet nem írt azokról, akik közé immár tartozott.¹⁰ Amikor az antropológia felismerte önmagában a gyarmatosítót, igyekezett az idegen világot a cselekvő tapasztalatainak perspektívájából szemlélni: Geertz óvatosságra intett a

⁹ 2008. március 5-én a diószegi pap a délutáni misén kihirdette a templomban, hogy egyetlen gyerek sem mehet el többé a múlt év decembere óta működő magyar nyelvű foglalkozásokra, melyet a Csángómagyar Oktatási Program két tanára szervezett a számukra. A tevékenységet szektásnak titulálta, és azt üzentte a falubeliektől a tanároknak, hogy jelenjenek meg nála személyi irataikkal, és igazolják, kicsodák–micsodák. A két tanár meglátogatta a papot, aki elmondta, tevékenységük káros, mert megosztja a közösséget, és szektás, mert olyan csoportokat szerveznek maguk köré, melyek nem rendelkeznek engedéllyel (ti. az övével). Lásd www.csango.ro/hu_dioszeg.htm#dioszegi_gyerekek_haza.

¹⁰ Frank Hamilton Cushing (1857–1900), róla lásd http://en.wikipedia.org/wiki/Frank_Hamilton_Cushing.

résztevő megfigyeléssel szemben, azt a másikról való tapasztalatszerzés konstruáló törekvéseként jellemezte, és a cselekvő látószöge alapján kialakított tapasztalatközei fogalmak megalkotására tett javaslatot.¹¹ A kedélyek ekkor megnyugodtak, az antropológust nem érheti többé az a vád, hogy hatalmi pozícióból tekint a bennszülöttre. Ám a fent említett („asszimilálódott”) kutató esete számomra arról árulkodik, hogy a gyarmatosítás gesztusát nem lehet kikapcsolni, hiszen a kultúraértelmezés az idegenséget megteremti és fenntartja, csak hogy mondhasson róla valamit, míg az azonosulás egyet jelent az elnémulással. A cselekvő szempontjából megkonstruált beszéd nem tűnik gyarmatosításnak – vagyis egy idegenné tett világ leigázásának és kizsákmányolásának. Ám ez a beszéd a maga tárgyát mégiscsak úgy veszi birtokba, hogy a kutató tudományos érdeklődésének rendeli alá, és megfosztja eredeti környezetében létrejött jelentéseitől. A cselekvő perspektívája tulajdonképpen az antropológus által megkonstruált cselekvőé, a geertzi fogalmak pedig az egyetemes emberi elme fikciójához vezethetők vissza. Az antropológusi tapasztalatszerzés sokkal inkább jelent elhatárolódást, mint határátlépést.

Én pedig pontosan a „bennszülöttekkel” való azonosulásra, az ő utánzásukra törekedtem, hogy világukba beletanuljak, vagyis geertzi értelemben igencsak rossz kutató lettem volna. Belaktam a házat, az udvart, birtokba vettem a teret, megtanultam tájékozódni a faluban és eligazodni az emberek között, dekódolni szavaikat, gesztusaikat, megismertem elvárásaikat, a beleegyezés, ellenállás, engedelmeskedés és elutasítás megannyi formáját. A megismerés folyamata az én esetemben nélkülözte az objektivitást. Életformát kellett elsajátítanom, a kommunikáció sajátos formáit magamévá tenni – vagyis a szavak, cselekvések mögötti világot felfedezni. Geertz azt is mondja, hogy a kulturális elemzés nem a „jelentések világának felfedezése és testetlen tájainak feltérképezése”, hanem a jelentések találgatása, a találgatások értékelése és magyarázó következtetések levonása.¹² Túlélőként a hangsúly azonban nem az elemzésen van – bár a logikai tájékozódáshoz szoktatott értelem gyakorolni igyekszik ezt a funkciót –, hanem a tanulásban és a beilleszkedésben. Általában az ember ilyenkor nem azért figyel arra, hogy egy közösség hogyan működik, mert ez érdekes kérdés, esetleg társadalomtudományos szempontból valami lényegeset rejteget.

Abban, hogy most a tapasztalataimat elidegenítem és elemezhető történetté szerkesztem össze, benne van a hódítás gesztusa. Leginkább azonban egy olyan győzelem utáni vágy, amit egy fiktív átok és egy nagyon is valóságos pap fölött kellene aratni.

¹¹ Clifford GEERTZ: *Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elméletéhez*, ford. Berényi Gábor = *Misszionáriusok a csónakban*, 13–61.

¹² *Uo.*, 42.

Kilátás a Maryland-csúcsról, Nyugat-Virginia, 1865

Farmville, Virginia, 1865